

Suomalais-slaavilaisten kosketuksien ajoituksesta¹

Suomalais-slaavilaiset kielelliset kosketukset kuuluvat epäilemättä parhaiten selviteltyihin fennistisiin ja slavistisiin kysymyksiin, mikä on varsinkin kahden suomalaisen slavistin, J. J. Mikkolan ja Jalo Lahja Kaliman ansiota. Kumpikin on omistanut tälle kysymykselle sekä väitöskirjansa että jäähyväisteoksensa ja näissä neljässä kirjassa he ovat raivanneet koko alan niin hyvin, että jäljelle jää tavallaan vain puutarhurin työtä — pienten kauneusvirheiden korjaamista, jota onkin yhteisvoimin suoritettu lukemattomissa kirjoitelmissa.

On kuitenkin eräs tärkeä kysymys, johon ei vielä ole annettu aivan yksimielistä vastausta — kysymys siitä, miltä aikakaudelta ovat peräisin kaikista vanhimmat slaavilaiset lainasanamme. Tässä suhteessa voimme jopa erottaa kaksi aivan vastakkaista mielipidettä: toisen, joka sijoittaa slaavilais-suomalaisien kosketusten alun miltei Kristuksen syntymän tienoille (»ajanlaskumme alkuun») ja operoi kantaslaavilaisilla lainoilla, sekä toisen, jonka mukaan nuo kosketukset olisivat alkaneet varjagilais- eli viikinkiajalla, n. 700—800-luvun vaiheilla ja lainanantavana kielenä olisi jonkin pohjoisvenäläisen heimon muinaismurre. Jälkimmäisen mielipiteen edustajina voinee pitää suurin piirtein Mikkolaa² ja Kalimaa³; edellisen taas venäläistä akateemikkoa Šahmatovia⁴, puolalaisia Rozwadowskia⁵ ja Lehr-Splawińskia⁶ sekä E. N. Setälää⁷. Aivan viime aikoina on näihin liittynyt myös Kustaa Vilkuna muinais- ja kansatieteellisin argumentein.⁸ Näihin viimeksi mainittuihin eivät kielentutkijain aseet pysty. Rajoitun sen vuoksi tarkastelemaan vain niitä kielihistoriallisia todisteita, joita molemmin puolin on tuotu esille.

On ensiksi olemassa kolme sanaa *hirsi*, *ies* ja *kimalainen*, joiden iän, jos ne olisivat slaavilaisia lainoja, olisi pitänyt olla vuosisatoja vanhempi kuin kaikkien muiden. Keskustelu näistä sanoista on ollut tavattoman vilkasta. Referoin sen vain pääpiirteittäin.

¹ Esitelmä Suomalais-ugrilaisen Seuran kokouksessa 19. 9. 1953.

² *Berührungen . . .* (1894), s. 29 ss.; *Die älteren Berührungen . . .* (1938), s. 9.

³ Slaavilaisperäinen sanastomme (1952), s. 195. — Jätän rässä huomioonottamatta Heikki Ojansuu v. 1916 esittämän teorian, jonka mukaan suomen kielen vanhimmat slaavilaiset lainasanat ovat tulleet viron välityksellä, siis jo kantasuomen ajan päätyttyä, ehkä keskiajan lopussakin (Suomen kielen tutkimuksen työmaalta). Tämä teoria ei ole saanut kannatusta ollenkaan.

⁴ *Bulletin de l'Académie Impériale des Sciences de St.-Petersbourg*, V (1911), s. 806—812.

⁵ *Rocznik Slawistyczny* V (1912), s. 269 ja VI (1913), s. 39—73 ja *Studia nad nazwami wód słowiańskich* (1948, jälkeenjääneen käsikirjoituksen mukaan julkaistu). Tässä viimeksi mainitussa teoksessa (esim. s. 221) joskus kylläkin sanotaan, ettei »suom.-ugr. kielissä ole v a n h o j a slaav. lainoja».

⁶ *O pochodzeniu i praojczyźnie Stowian* (1946), s. 48, 50 ym.

⁷ *SUSA XLIII* (1916), s. 30—39.

⁸ *Folk-Liv* 1948—1949, s. 15—43.

Kimäl-(ainen) < **kimäl-* < **kimeli-* < ven. *čmel', šmel'*. Lainausta olisi tapahtunut ennen ns. I palatalisaatiota (*k* > *č*), johon ovat ottaneet osaa ainoastaan vanhimmat germaanisat lainasanat (esim. ven. *šlem*, muinaisven. *šolomō* < **šelmō* < **χelmaz*, vrt. saks. *Helm* 'kypärä') ja jonka arvellaan tapahtuneen ajanlaskumme alussa. Onneksi meidän ei ole pakko pitää tätä sanaa lainana, koska sillä on erinomainen etymologia [samaa juurta kuin suom. murt. *kimara* 'hunaja' (nyk. myös 'cocktail'-sanan vastineena), *kiven kimara*, *kiven kimalainen* 'kallioimarre'], jonka Kalima on keksinyt jo kolmattakymmentä vuotta sitten⁹ ja jonka on nyt hyväksynyt myös akateemikko Toivonen¹⁰.

Hirsi-sanaa on palauteltu kantaslaav. **žbrdb*-muotoon (josta ven. *žerd* 'riuku', vrt. vir. *hirs* 'riuku, aitapuu') ja näin ollen otaksuttu, että lainaus oli tapahtunut ennen kantasuom. **ž* > *h* ja **ti* > *si* muutoksia: **hirti-* < **žbrdb*. Joka tapauksessa tämä laina olisi ollut nuorempi kuin *kimalainen*, sillä ensimmäinen palatalisaatio (*g[h]* > *ž*) olisi jo tapahtunut ennen sitä. Mutta ei tätäkään sanaa tarvitse pitää slaavilaisperäisenä, koska se on hyvin selitettävissä balttilaiseksi lainaksi, minkä jo v. 1920 huomasi liettualainen tutkija Būga¹¹ ja mitä hiljattain on tarkemmin perustellut Eino Nieminen¹². Reino Peltola on huomauttanut, että »*hirs* slaavilaisten lainojen joukossa olisi a i n o a kaksitavuinen *e*-vartalo, jollaiset taas balttilaisten lainojemme joukossa ovat tyypillisiä nimenomaan niissä tapauksissa, joissa originaalina on balttilainen *i*-vartaloinen sana»¹³, ja akateemikko Toivonen katsoo, että tämän »sanan selittäminen slaavilaisperäiseksi... olisi parhaassa tapauksessa vain uhkarohkea yritys»¹⁴.

Paljon vaikeampi tapaus on *ies* < **iyes* : *ikeen* < **ikezen*, koska sen selittäminen kantaslaav. **jbge*-muodosta edellyttäisi aikakautta, joka oli ennen I palatalisaatiota (todettu on näet vain nom.-akk. *igo* ja obliikvisijojen *ig-* ja *ižes-*vartalot) että myös ennen kantasuom. **z* > *h*-muutosta. Toiselta puolen tälle sanalle ei vielä ole keksitty tyydyttävää etymologiaa, sillä ainoa tähän suuntaan käyvä yritys, Mikkolan myöhempi ehdotus yhdistää se *ikenet*-sanaan^{14a}, ei ole lainkaan vakuuttava. Vaikeuksia lisää vielä sekin, ettei muotoa **jbge* ole ilmeisesti koskaan ollut slaav. kielissä olemassakaan, vaan myöhäiskirkkoslaav. lähteissä tavattu mon.nom. *ižesa*, joka esiintyy ainoastaan *kolesa* 'pyörät, vaunut'-sanan parissa, on ilmeisesti analoginen, kuten Eino Nieminen on äskettäin selittänyt.¹⁵ *Kolesa* on näet vanha *s*-vartalaisen *kolo*-sanan monikko,

⁹ Mélanges... Mikkola (1931), s. 66.

¹⁰ Suomen kielen etymologinen sanakirja (1955), s. 194.

¹¹ Aistiški studijai I, s. 29 ja 189.

¹² Vir. 1945, s. 531–533.

¹³ Vir. 1953, s. 224, alanootti.

¹⁴ Vir. 1953, s. 25.

^{14a} Die älteren Berührungen... (1938), s. 85.

¹⁵ Lingua Posnaniensis I (1949), s. 103–119.

jota vastoin *igo*-sanana ie. vastineet ovat kaikki *o*-vartaloita: lat. *jugum*, kr. *ζυγόν*, sanskr. *yugam*, goot. *juk*. Kaliman huomautus, että verrannon *kolo* : *kolesa* = *igo* : *x* tiellä olisi *g*:n joutuminen etuvokaalin eteen, mihin se kompastuisi eikä synnyttäisi *ižesa*-muotoa¹⁶, on helposti torjuttavissa, sillä juuri myöhäiskirkkoslaav. teksteissä tavataan analogiset muodot *očesa* 'silmät' ja *ušesa* 'korvat', joissa yksik.-*k*- (nom. *oko*) ja *-h*- (nom. *uho*) on korvattu *č*:llä ja *š*:llä, aivan kuin nämä sanat olisivat käyneet läpi I palatalisaation. Tällaisia analogisia substituutioita tapahtuu yhä vieläkin slaav. kielissä: sanasta *Riga*, joka tuli tunnetuksi 1200-luvulla, muodostettiin v. 1229 yksikön lokatiivi *Rizč* sekä adjektiivi *rizkyj*. Kun tšekin kieleen lainattiin 1800-luvun alussa venäläinen (skandinaavisperäinen) nimi *Olga*, niin se mukautui täydellisesti vanhojen sanojen taivutukseen ja sen dat. ja lok. muoto sai asun *Olze*. Y. H. Toivosen selitys, että »myöh.-ksl. frikatiivi *ž* myöh.-ksm:ssa olisi korvattu sille akustiselta vaikutukseltaan läheisellä frikatiivilla *γ*, kun *ž*:tä ei kielessä ollut»¹⁷ edellyttäisi, että lainaus oli tapahtunut aikaisemmin kuin esim. sanojen *lusikka* ~ *ložbka* ja *sääli* ~ *žalb* lainaaminen, mutta ei silti ennen I palatalisaatiota ja vieläpä niin myöhään, että slaavil. kielissä oli jo ehditty muodostaa analogisia *s*-vartaloita. Mutta miksi **ikezen*-muodosta on vielä tullut *ikehen*, vaikka ei *ž*:tä (ja siis ei *z*:täkään) kielessä enää ollut? Ehkä edellistä ei ole koskaan ollutkaan, vaan *ies* : *ikehen* syntyi analogisesti *äes* : *äkehen* mallin mukaan, joka vanhana germaanisena lainana oli tietysti joolemassa *ies*-sanaa lainattaessa. Mitä taas siihen tulee, että sanan alkuisesta slaav. *i*:stä olisi pitänyt tulla ims. *i*¹⁸, niin on otettava huomioon, että slaav. *i* on tässä tapauksessa syntynyt **jǐ* < **jǐ* < ie. **ju*:stä (vrt. lat. *jugum*) ja tällainen *i* on vielä 800-luvulla ollut lyhyempi kuin ie. **eǐ*, **oi* tai **i*:stä syntynyt¹⁹.

Tulemme siis ehdottomasti siihen tulokseen, ettei ims. kielissä ole ennen I slaav. palatalisaatiota tai ennen äänne muutosta **ti* > *si* saatuja slaav. lainoja. Hyvin todennäköistä on, ettei näitä ole saatu ennen muutosta **ž* tai **z* > *h*, johon balttil. ja vanhat germaanisiet lainat ottavat osaa.

Puolalaisten tutkijoiden tärkeänä todisteena suom.-slaav. kosketuksien korkeasta iästä olivat mm. kaksi yleisslaav. sanaa, joiden väitettiin olevan suom.-ugr. alkuperää. Toinen niistä on *sani* 'reki', jota Kalima on aikoinaan selittänyt lainaksi suom.-ugr. **san*-muodosta (vog. *šun*, lap. *šionne*)²⁰, toinen *puoli* (*u*-vartalo) 'puoli, sukupuoli', joka tosin epäilyttävässä määrin muistuttaa suom. *puoli*, mordv. *pola* 'puoliso'-sanoja.

¹⁶ Slaavilaisperäinen sanastomme (1952), s. 88.

¹⁷ Suomen kielen etymologinen sanakirja (1955), s. 101; vrt. myös Vir. 1951, s. 312.

¹⁸ Kalima, Slaavilaisperäinen sanastomme (1952), s. 88.

¹⁹ Ks. André Vaillant, Manuel du vieux slave (1948), I, § 16, s. 28.

²⁰ Wörter und Sachen (1910), II, 182 ss., Rocznik Slawistyczny VI (1913), s. 82.

Sani-sanalla on kuitenkin hyvä slaav. etymologia²¹ ja *polʹo* on kaiken todennäköisyyden mukaan ikivanha ie. sana, vaikkei sen etymologia olekaan aivan selvä. Luultavasti se on sama sana kuin yleisslaav. *polʹo* 'silta, lattia', alkuaan 'lattiapalkki', joka tehtiin halkaisemalla hirsi tai pölkky kahtia pituus-suuntaan. Näin ollen tämäkin todiste raukeaa.

Se seikka, että muutamat lainat (*palttina*, *värttinä*, *varpunen* ym.) näyttävät kuvastavan kantaslaav. muotoja **poltʹno*, **vertʹno*, **vorb-* ym. eivätkä ven. *polotnó*, *veretenó*, *vorob(éi)* muotoja, on kauan ollut tärkeänä aseena kantaslaavilais-kosketuksien puolustajain arsenaalissa, kunnes Kalima v. 1930²² tilaston avulla osoitti sen merkityksettömäksi. Aivan varmasti on tuon ns. »polnoglasijen» kehitys venäjän kielessä ollut vielä keskeneräisenä suom.-slaav. kosketuksien alkaessa. Sen puolesta puhuvat sellaiset ims. lainasanat venäjässä kuin *mereda* < **merda* 'merta', *soroga* < **sorga* 'särki', *kolomišče* < **kolmist-(je)* 'kalmisto', joissa kaikissa on kehittynyt »polnoglasije». Jo pelkkä rinnastus esim. muotojen *akkuna* < **oknó* ja *talkkuna* < **toloknó* (ven. *oknó* ja *toloknó* riittää osoittamaan, että syytä siihen, ettei *talakkuna* ole yleis-suomalainen, täytynee etsiä slaav. taholta. Ovathan suomessa mahdollisia sellaiset sanaparit tai melkein sanaparit kuin *polakka* ja *polkka*, (*sana*)*harkka* ja *harakka*, *porukkana* ja *porukkana* (ess.), *pultti* ja *pulitti*, *välttää* ja *välittää*, *välttävää* ja *välittävää*, *varttumut* ja *varattuna* (ess.) yms., joten ei anaptyksis eikä haplologia ole tällaisissa tapauksissa välttämätön, vaikkei mahdotonkaan.

Merkillistä kyllä, Kalima ei viimeisessäkään teoksessaan katsonut voivansa kokonaan luopua kantaslaav. lainasuhteista: hän katsoo siinä suom. *kaatiot*-sanaa nimenomaan kantaslaavilaiseksi²³, koska ven. *gáči* (< **gatʹji*) muodosta olisi odotettavissa **kaatsit* (vrt. vir. *kaats* 'härän lantiot; roimahousut'). Lauri Posti on torjunut tämän selityksen osottamalla, että *kaatiot*, veps. *kađjad* saattaisi olla lainattu ven. murt. monikon obliikvisijojen muodoista *gatam*, *gatami*, *gatah*²⁴. Tämä on sinänsä epätodennäköistä: monikon nominatiivikin on tietysti ollut *gati* (eikä, kuten Posti Kaliman mukaan siteeraa, *gati!*) ja siitä olisi tullut ims:ssa **kaatti*, kuten **nat*: **nati* (*nat* vieläkin ukrainan kielessä) > sm. *naatti*. On kuitenkin aivan selvää, että kantaslaav. **tj* on muuttunut ven. *č*:ksi verrattain myöhään, sillä tuon assibiloitumisen tuloksena on eri slaav. kielissä eri äänne ja muutoksen on siis täytynyt tapahtua jo kantaslaav. ajan päätyttyä. Tosin suom. *värtsi* < **verča* < **vertja*²⁵ todistaa selvästi, että *tj*:n assibilaatio oli jo tapahtunut silloin, kun ei ven. »polnoglasije» ollut vielä kehittynyt, mutta koska tämä on vasta 800-luvun tuotetta (vrt. Kaarle Suuren

²¹ Ks. Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch* (1955), II, s. 577.

²² *Zeitschrift für slavische Philologie* VI (1930), s. 154—172.

²³ Slaavilaisperäinen sanastomme (1952), s. 192.

²⁴ FUF. XXXI (1953), Anzeiger, s. 9.

²⁵ Ks. kirjoitustani aikakauskirjassa *Scando-Slavica* I (1954), s. 19—21.

nimeä, josta on tullut ven. *koról*, puol. *król*, tšek. *král* jne.), niin *kaatio* on hyvin voinut lainautua esim. 700-luvun alussa.

Ns. redusoituneiden eli puolivokaalien *ɔ*, *ɔ̃* todistusvoima kysymyksessämme verraten vähäinen, koska ne olivat täysin elinvoimaisia vielä 800-luvulla. Vielä on v. 863 on niitä varten keksitty eri kirjaimetkin Makedoniassa, ja v. 894 kaikki, myös ns. »heikoissa» asemissa olevat *ɔ* ja *ɔ̃*, olivat selvästi ääntyneitä vokaaleja, jotka muodostivat tavuja: sinä vuonna on näet eräs Konstantin -niminen pappi (Bulgariassa) kirjoittanut muinaisslaavilaisen »runon», jonka säkeet ovat kaikki 12-tavuisia, jos luetaan *k a i k k i ɔ : t* ja *ɔ̃ : t*, myös sanan lopussa olevat mukaan. Kohta sen jälkeen alkoi kuitenkin puolivokaalien häviäminen »heikoista» asemista ja niiden muuttuminen täysvokaaleiksi »vahvoissa» asemissa. Tämä ilmiö on lähtenyt liikkeelle lounaasta ja saavuttanut Pohjois-Venäjän vasta 1100-luvun alussa. On näet tunnettu tosiasia, että useat 1000 — 1100-luvulla Pohjois-Venäjällä kirjoitetut käsikirjoitukset käyttävät *ɔ* ja *ɔ̃* merkkejä paljon johdonmukaisemmin kuin Makedoniassa ja Bulgariassa 800- ja 900-luvulla kirjoitettujen muinaisslaav. käsikirjoitusten 1000-luvulla kirjoitetut kopiot.²⁶ Sellaiset lainat kuin *lusikka* < *lɔžbka* (> ven. *lózka*) todistavat, että *ɔ*:lla ja *ɔ̃*:lla oli lainattaessa vielä vanha etymologinen arvonsa *u* resp. *i* (vrt. esim. muinaiskirkkoslaav. *brɔvɔ*, ven. *bróv* 'kulmakarva' ~ liett. *bruvis*). Jos niillä olisi ollut jokin muu arvo, niin mikään ei olisi estänyt itämerensuomalaisia muodostamasta *lɔžbka*-sanasta esim. **lesikka*, vir. **lósikas*, tai miksei **lāsikkä*, **lósükkä*, **lüsükkä*, **losukka*, **lasukka* tms. Tämä vanha etymologinen arvo on todennäköisesti säilynyt ven. murteissa ainakin 1100-luvulle saakka, lukuunottamatta sanan loppua, kuten näkyy 950-luvulla muistiinpannusta Dneprin kosken nimestä *Neasit* = ven. *nejasyt* ~ *nejesyɔ̃* 'pelikaani; ahmatti'. Yllä mainitusta syllabisesta runosta näkyy kuitenkin, että vielä 800-luvun lopulla huolellisessa ääntämisessä eivät loppu-*ɔ*:t ja -*ɔ̃*:tkään olleet kokonaan hävinneet. Näin ollen sellaisten lainojen kuin *papu* ~ *bobɔ* ja *turku* ~ *tɔrgɔ̃*, joiden loppuvokaalien luullaan kuvastavan originaalin loppu-*ɔ*:tä, ei tarvitse olla 800-lukua vanhempia.

Vaikein ja kronologian kannalta tärkein on se lainaryhmä, jossa kuvastuvat slaav. nasaalivokaalit. Kantaslaav. on ollut kaksi nasaalivokaalia (luultavasti nykyranskan *ɛ̃*:tä ja *ɔ̃*:ta vastaavat), jotka ovat nykyään menettäneet nasaaliresonanssinsa kaikkialla, lukuunottamatta puolaa ja eräitä makedonian ja sloveenin murteita. Venäjässä niistä on tullut *a*, jonka edessä oleva konsonantti on liudentunut (merk. *a*) ja *u*. Jos siis ims. kielistä löydetään selvän nasaalivokaalin sisältävä slaav. laina (esim. *kuontalo*, jota on vastaamassa ven. *kudél*, mutta puol. *kądział* ja slov. *kódelja*, jotka todistavat, että siinä on ollut nasaalivokaali) niin lainauksen on pitänyt tapahtua joko puolasta tai sellai-

²⁶ Vrt. esim. Horace G. Lunt, *Old Church Slavonic Grammar* (1955), s. 30, alanootti.

sesta jo sukupuuttoon kuolleesta länsislaav. kielestä, jossa on ollut säilyneenä nasaalivokaali, tai sellaisesta ven. kielen alkumuodosta, jossa denasalisaatiota ei ollut vielä tapahtunut. Denasalisaatio oli tapahtunut varmasti jo v. 950 (ks. edeltä kosken nimeä *Neasit*), mutta ei vielä v. 863, sillä silloin vielä keksittiin nasaalivokaleille eri kirjaimet, eikä ainakaan unkarilaisten saapumisen aikana, sillä näiden nimen nasaalia on venäjässä ja muissa slaav. kielissä käsitelty aivan kuin omaa: muinaisven. *ugor-inb*, mon. nom. *ugor-e*, tšek. mon. nom. *uhři*, mutta puol. mon. nom. *Węrzy* (nasaalivokaalinen). Mikään siis ei olisi estämässä meitä pitämästä nasaalivokaaleja sisältäviä sanoja varhaisven. lainoina, jollei olisi havaittu, että niissä kuvastuu melko tarkasti myös nasaalivokaalin erilainen kvantiteetti, nimittäin:

- pitkä: *kuontalo*, vatj. *kōntala*, vir. *koonal* : *koondla* ~ puol. *kądział*, tš. *koudel*,
ven. *kudél* (pitkä)
- lyhyt: *suntio*, murt. *sontio*, vir. vanh. *sundja* 'tuomari', liiv. *suñv* 'tuomari' ~ puol. *śędzia*, tš. vanh. *sudí*,
ven. *suđjá* (lyhyt)
- lyhyt: vir. *sundida* 'pakottaa, tuomita', liiv. ~ puol. vanh. *śędzić*, ven.
suñv: *suñdā* 'rangaista, tuomita' *sudít* (lyhyt)
- ?pitkä: *suunta*, itäs. *sunta*, vanh. *suunto* 'määräävä kokous', vir. *sund* : *sunni* 'pakko' (esim. *sunnitöö* 'pakkotyö') ~ puol. *śąd*, tš. *soud* 'oikeus, päätös, tuomio', ven. *sud* (pitkä)
- lyhyt: vir. *und*, liiv. *ūnda* 'onki' ~ puol. *węda*, *wędka*, tš. *uda*,
liiv. *lūņķka* 'lahdelma; (matala) jokiniitty', ~ ? *udice*, ven. *udá*, *údočka* (lyhyt)
vatj. *lonkka* 'notko'

Viimeksi mainitut sanat ovat Ernits, Setälä ja Kalima²⁷ yhdistäneet slaav. *lqka* sanaan, jonka alkumerkitys on ollut 'taive, mutka', sitten 'joen mutkassa oleva niitty' ~ 'niitty, rantaniitty', toiselta puolen > 'lahti, poukama'. Lauri Posti on kuitenkin osottanut, ettei ole ollenkaan tarpeen johdattaa liivin sanaa kantaslaavista, koska se yhtä hyvin voi olla balttilainen: lätissä on »kuronismi» *luņka* 'poukama, jokiniitty joenmutkassa' ja muinaispreussissa *lunkis* 'kulma, nurkka'.²⁸ Mitä taas *lonkka* sanaan tulee, niin sen slaavilaisperäisyyttä vastustaa juuri tuo nasaalivokaalin kvantiteettisuhde, sillä puol. *lqka* ja tš. *louka* (Setälän mainitsema tš. *luka* on vain muinaistš. kirjoitustapa pro *luka*) osoittavat nasaalin siinä olleen pitkä. Luulen, että vatj. *lonkka* kuuluu yhteen suom. *lonkka* 'Hüfte' sanan kanssa, kuten esim. lat. *sinus* 'mutka', mutta myös 'lahti, poukama' ja 'povi, rinta'. Mikkola oletti, että samanlainen nasaalivokaalien kvantiteettiero, jonka tapaamme muutamien länsislaav. kielten van-

²⁷ SUSA XLIII (1916), s. 36; Eesti Kirjandus XII (1917), s. 127; Slaavilaisperäinen sanastomme (1952), s. 116.

²⁸ FUF XXXI (1953), Anzeiger, s. 11.

hemmista muistomerkeistä, on ollut venäjässäkin. Päätelmä oli hyvin loogilinen, sillä nykyvenäjistä on hävinnyt *k a i k k i e n* vokaalien kvantiteetti-ero, mutta ims. kielten vanhemmat lainat ovat juuri todistamassa, että painotonkin ven. vokaali saattoi vaikuttaa pitkältä, jos se oli etymologisesti pitkä, esim. *piiras* : *piiraan* < **piraya-* < ven. *piróg*, *saapas* : *saappaan* < **säppaya-* < ven. *sapóg*. On otettava huomioon, että näissä ven. sanoissa paino on *a i n a* ollut sanan lopussa, joten *i* resp. *a* olivat *a i n a* painottomia. Mutta luultavasti siitä syystä, etteivät parhaatkkaan venäjän kielen historian tutkijat, Šahmatov, Sobolevskij ja myöhemmin K.-H. Meyer²⁹ uskaltaneet olettaa muinaisven. vokaaleja varten kvantiteettikorrelaatiota, Setälä teki siitä johtopäätöksen, että nuo nasaalivokaaleja sisältävät lainat ovat peräisin kantaslaav. aikakaudelta ja sellaisista murteista, jotka ovat edeltäneet länsislaav. kieliä.³⁰ Viikuna on huomauttanut, että jos oletetaan nasaalivokaalisten sanojen olevan kantaslaav. lainoja, niin siitä seuraa, että myös monien muiden sanojen, joissa ei ole mitään ajoituskriteeriä, täytyisi olla kantaslaavilaisia³¹, sillä olisihan outoa, jos vain nasaalivokaaleja sisältäviä sanoja olisi lainattu kantaslaavista. Kaliman mielestä taas on *suntio* ja vir. *und* siirrettävä varmojen ven. lainojen joukkoon, koska niissä kuvastuu ven. kielelle tyypillinen kehitys **o* > **u* > *u*, jota puola ei tunne. Sen sijaan *kuontalo* sanaan nähden hän on epäroivällä kannalla: »sehän epäilemättä kuvastaa nasaalivokaalin pituutta (**kōntalo*). Jos laina voitaisiin osoittaa venäläiseksi, merkitsisi tämä samalla tärkeätä lisää venäjän kielen äännehistoriaan, joka ei tähän saakka ole tietänyt mitään kvantiteettierosta»³².

Ennen kuin esitän lopullisen mielipiteeni tästä ilmeisesti riidanalaisesta kysymyksestä, minun täytyy siirtyä käsittelemään erästä toista lainasana-ryhmää, jossa esiintyy ven. *u*, joka ei ole peräisin nasaalivokaalista, vaan ie. diftongista **au* tai **ou*. Jo Mikkola on havainnut, että muutamissa näistä sanoista ven. *u*:ta on vastaamassa ims. *ō* (suom. *uo*), kun taas toisissa, ilmeisesti nuoremmissa, ims:ssa on. *ū* tai *u*. Hyvin mielenkiintoinen tosiasia on, että jos vastaavia slaav. lainoja esiintyy myös latin ja liettuan kielessä, niin edellisessä on ven. *u*:n vastineena useimmiten *uo* (< **ō*), jälkimmäisessä taas (yhtä poikkeusta lukuunottamatta!) *ū*³³. Selvimät esimerkit ovat: suom. it. *luota(nen)*, karj. *bluoda*, lyyd. *bluod*, veps. *blöd* ja lät. *bluoda*, mutta vatj. *blūda*, vir. *liud* 'iso lautanen', liiv. *liu(v)da*, *lēda* ja liett. *bliūdas* < ven. *bljudo*.

²⁹ Lektii po istorii russkago jazyka (1907), s. 40; Otšerk drevnejšago perioda istorii russkago jazyka (1915), § 267; Historische Grammatik der russischen Sprache I (1923), s. 29–30.

³⁰ SUSA XLIII (1916), s. 36–37.

³¹ Kalevalaseuran vuosikirja 27–28 (1948), s. 252.

³² Slaavilaisperäinen sanastomme (1952), s. 192.

³³ Seikkaperäisemmin olen käsitellyt näitä asioita kahdessa artikkelissa: Revue des Études Slaves 24 (1948), s. 29–47 ja Oxford Slavonic Papers III (1952), s. 67–79.

suom. it. *kuoma(nen)*, karj. *kuoma*, aun. *kuomu*, veps. *kom, koma* (<**kōma*-) ja lät. *kuoms*, mutta
 vatj. *kūma*, veps. *kuma* ja liett. *kūmas* < ven. *kum*.
 vir. *poost* 'hävitys' ja lät. *puosts* 'hävitys', mutta
 vir. *puusta* 'erämaa', karj. *pūsta*, aun. *pūstu* 'autio', ja liett. *pūstas* 'tyhjä, autio'
 < ven. *pust*.

Liettuan ja lätin välinen ero ven. *u*:n kuvastamisessa on koetettu selittää näiden kielten fonetiikan erosta johtuvaksi³⁴, mutta voi helposti todistaa, ettei asianlaita ole näin, koska esim. germ. (keskialasaks. tai ruots.) *ō* ja *ū* kuvastuvat molemmissa kielissä aivan samalla tavalla, esim.:

kas. *bóm*, r. *bom* ~ s. *puomi*, vir. *poom*, lät. *buomis*, liett. *buomas*;
 » *stôp*, » *stop* ~ » *tuoppi*, » *toob*, » *stuops*, » *stuopa*,

mutta:

kas. *rûte*, r. *ruta* ~ s. *ruuttu*, vir. *ruut*, lät. *rûte*, liett. *rûte*;
 » *rûme*, » *rum* ~ » *ruuma*, » *ruum*, » *rûme*, » *rûmai*.

Syy on siis ilmeisesti lainanantavassa kielessä, venäjässä, ja ainoana selityksenä tulee mieleeni kronologinen ero liettuaan ja lättiin tulleiden sanojen välillä. Lättiin sanat ovat tulleet silloin, kun ven. *u* on ollut vielä germ. *ō*:n arvoinen (vertaa myös germ. lainoja slaav. kielissä, joissa germ. *ō*:ta vastaa slaav. *u*³⁵), kun taas liettuaan vasta myöhemmin, jolloin se oli jo ehtinyt muuttua *u*:ksi. Ims. kielissä taas olisi edustettuna kaksi aikakautta.

Samankaltainen kehitys näyttää olleen silloin kun oli kyseessä slaav. *ě* (kyrill. ѣ): ims. kielissä on olemassa vanhempia lainoja, joissa tätä äännettä on vastaamassa *ä* (*läävä, määrä, räähkä*, vir. *sääs*), ja ilmeisesti nuorempia (*viesti*, karj. *miero, viero*). Lätissä on melkein poikkeuksetta vastineena *ē* (väljä tai suppea, riippuen seuraavan tavun nykyisestä tai entisestä vokaalista): *grēks, klēvs, mērs, vēsts*. Tavallisesti siteerataan »nuoremman» lainaryhmän esimerkkinä lät. *cena* 'hintaa' < ven. *cěná*, jossa *ě*:tä on vastaamassa *e*, mutta tämä ainoa esimerkki ei ole oikein todistusvoimainen, sillä sana on ilmeisesti hyvin nuori ja tullut luultavasti ven. kirjakielen välityksellä, asetuksien ja määräyksien kautta. Liettuan slaav. lainoissa on taas *ě*:tä aina vastaamassa *ie*: *griēkas, mierá, vierd, viestis*. Jos tarkistamme liettuan ja lätin vokaalien arvoa näiden kielten germ. lainasanojen avulla, niin näemme, että keskialasaksan *ē* (< germ. **ai*, **ē*² tai **eū*) ja *ê/ö* (~germ. **au*) olivat lättiäisistä paljon suppeampia kuin slaav. *ě*: lät. *ziēpes* 'saippua' < kas. *sēpe, ķiēni* 'tervakset' < kas. *kēn*, saks. *Kien, ķielis* 'laivan köli, emäpuu' < kas. *kēl*, saks. *Kiel, rieris* 'putki,

³⁴ Roderick McKenzie, Bulletin de la Société de linguistique de Paris XXI (1919), s. 170–172.

³⁵ Katso esim. tutkimustani Die gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen (1934), s. 285.

rööri' < kas. *rêre*, saks. *Röhre*. Liettualaisista taas nämä äänteet tuntuivat ven. *ě*:tä hyvin lähellä olevilta: liett. *žėpe, kėnis*, mutta *kielė, riera*. Kun alaksaks. lainat tulivat sekä lättiin että liettuaan osapuilleen samoista murteista ja samoihin aikoihin, niin ei jää muuta mahdollisuutta, kuin että ven. *ě*:n arvo oli liettuan sanojen lähteissä toisenlainen kuin lättiläisten.³⁶

Jos nyt näiden seikkojen valossa palaamme tarkastamaan yllä mainittuja, slaav. nasaalivokaaleja sisältäviä ims. sanoja, niin ennen kaikkea havaitsemme, että vastaavat slaav. muodot ovat päässeet myös lättiin ja liettuaan, nimittäin:

<i>kuontalo</i>	~ lät. <i>kuodaļa, kuodeļš</i>	~ liett. <i>kuodėlis</i>
<i>suunta</i> , vir. <i>sund</i>	~ » <i>suōds</i> 'rangaistus'	~ » <i>sūdas</i> 'oikeus'
<i>suntio</i>	~ » <i>suōģis</i> 'tuomari'	~ » <i>sūdžià</i> 'tuomari'
vir. <i>sundida</i>	~ » <i>suodīt</i> 'tuomita'	~ » <i>sūdyti</i> 'tuomita'
vir. <i>und</i> , liiv. <i>ūnda</i>	~ » <i>ūda</i> 'ongenkoukku'	~ » <i>ūdas, uda</i> »Aalschnur»

lonkka-muotoa vastaava lät. *lunka* on, mikäli se ei ole oma ns. »kuronismi», luultavasti liiv. laina.

Yllä olevat lätt. muodot eivät ole yksiselitteisiä. Ne saattavat tietenkin olla lainattuja sen jälkeen, kun sekä venäjältä että lätistä olivat hävinneet nasaalivokaalit, jolloin jo esim. puol. *reka* ja liett. *rankà* 'käsi' muotoja olivat vastaa-massa ven. *ruka* ja lät. *ruoka*; ven. *u*:n ja lät. *uo*:n välinen suhde olisi tällöin selitettävissä samoin kuin yllä. Mutta ne voivat olla lainattuja ennen denasalisaatiota, jolloin esiven. nasaalivokaali olisi korvattu vokaali + *n*-yhtymällä, joka sittemmin olisi kehittynyt lätissä kuten omat samankaltaiset ryhmät. Tämä edellyttää kuitenkin, että esiven. nasaalivokaali oli todella *o*- tai *a*-värinen, sillä jos se olisi ollut *u*-värinen, kuten *suunta*, *suntio*, vir. *sundida*, *und* näyttäivät edellyttävän, niin tuloksena lätissä olisi ollut pitkä *ū*, kuten muinais-skand. *munkr* -sanasta 800-luvulla lainatussa lät. sanassa *mūks* 'munkki'. Näin ollen voisi ainoastaan lät. *ūda* olla todisteena siitä »aitovenäläisestä» (muuten myös tšekkoslovakialaisesta ja serbo-kroaattilaisesta) ääntenmuutoksesta *q** > **u* > *u*, jota on tähän saakka pidetty jokseenkin varmana.

Aivan varmasti ei voida sanoa, kumpi yllä mainituista vaihtoehdoista on oikea. Jos kuitenkin otamme huomioon myös ne lätin sanat, joissa kuvastuu slaav. etunasaalivokaali *ɛ*, niin ratkaisu per analogiam on hyvinkin helppo. Aidoissa lättiläisissä sanoissa on näet tätä vokaalia vastaamassa *ie* (*pieci*, liett. *penki* ~ muinaisslaav. *petb*, puol. *pięc*, ven. *pjat* 'viisi'), mutta lainoissa *ē* (väljä tai suppea, riippuen seuraavan tavun nykyisestä tai entisestä vokaalista), esim. *svēts* 'pyhä' < ven. *svjat*, *mētēlis* 'mantteli' < muinaisven. *mjatel* < **mētēlb* ~ germ. **mantill* ~ lat. *mantellum*. Koska lät. *ē* ei koskaan ole syntynyt nasaalivokaalista, niin täytyy olettaa, että näitä viimeksi mainittuja sanoja

³⁶ Ks. noottia 33 sekä kirjoitustani FUF XXIX (1946), s. 76–86.

lainattaessa venäläisessä originaalissa ei enää ollut nasaalia, vaan pelkkä väljä \bar{a} tai ϵ äänne, nykyisen » \bar{a} »:n edeltäjä.

Kun kaiken todennäköisyyden mukaan sekä etu- että takanasaalivokaalit (ϵ ja q) menettivät nasaaliresonanssinsa suunnilleen samanaikaisesti (v. 950 mainitaan sekä *Neasit* ~ *nejesyb*, ks. edeltä, että *Verutsi* ~ *vbrqčī*), niin olisi luonnollista olettaa, että myös ne ven. muodot, joista ovat lainatut lät. *kuodelš*, *suods*, *suoḡis* ja *suodit*, olivat lainauksen aikana jo menettäneet nasaalivokaalinsa. Nämä olisivat siinä tapauksessa muuttuneet joko \bar{o} :ksi (josta latin *uo*) tai *uo*:ksi, mutta ei vielä *u*:ksi, ja tämä olisi aivan sopusoinnussa niiden ims. sanojen kanssa, joissa kantaslaav. takanasaalivokaalia on vastaamassa *uo* tai \bar{o} , ja joiden rinnalla esiintyy joissakin tapauksissa liett. ja lät. vastineita, nimittäin karj. *muokka* 'vaiva, tuska, kidutus', vepsE. *mok* 'vaiva', lät. *muokas* 'tuska, kidutus', mutta

vatj. *muukka*, liett. *mūkà* 'kidutus' ~ ven. *mika*, puol. *męka*, muinaisslaav. *mōka*. *luokki*, *luokka* 'vommel', vatj. *lōkka*, vir. *look* 'luokki, kaari, mutka, polvi', lät. *luòks* 'vommel, kaari' < ven. *luk* 'jousi', *luká* 'mutka, kaari, poukama', puol. *łęk*, *łąka*, muinaisslaav. *lōkō*, *lōka*, liett. *lankà*.

suom. it. *kuoseli*, virE. *koosel*, vepsÅ. *kuožal* < ven. *kužel*, slov. *koželj*, bulg. *kožel* (~ **kōželb*).

Yllä esitetyn nojalla näyttää aivan varmalta, että esiven. takanasaalivokaali oli menettänyt nasaaliresonanssinsa, ennen kuin se oli menettänyt *o*-värinsä. Päinvastoin kuin monasti on oletettu, kehitys on ollut * \bar{o} > * \bar{o} > *u*, eikä * \bar{o} > **u* > *u*. Jo v. 1950 Kalima on epäillyt, että »muinaisven. q . . . on varmaankin ollut kvaliteetiltaan q ja u äänteiden välillä», minkä takia se on »korvattu kahdella tavalla, milloin *un*, milloin *on*-yhtymällä»³⁷.

Olen tahallani jättänyt liettuan sanojen käsittelyn viimeiseksi, sillä juuri ne tekevät mahdolliseksi erään tärkeän ratkaisun. Kaikissa liettuan slaav. lainoissa, joissa kuvastuu ven. *u*, olipa se mitä alkuperää hyvänsä, sitä on vastaamassa pitkä (tai harvoin lyhyt) *u*, paitsi yhtä sanaa: *kuodelis* 'kuontalo', jossa sitä vastaa *uo* < * \bar{o} . Liettuassa denasalisoituminen tapahtuu vain *s*:n edellä, joten esim. *sqdbyja* olisi säilynyt nykyliettuassakin muodossa **sandžia* tai **sundžia* (lyhyttä *o*:ta ei baltt. kielissä ole); jos se olisi tullut puolan kielen kautta, se olisi saanut muodon **sandžia* tai **sendžia*. Liett. *sūdžia* ym. ovat siis aivan varmasti venäläisiä lainoja, vieläpä niin myöhäisiä, että niissä kuvastuu ven. *u*:n moderni äännearvo, jonka tapaamme ims. kielten ja latin nuoremmassa ven. lainoissa (*tuuma*, *uuma*, *puuta*, karj. *sūdo* 'tuomio, oikeus, käräjät', vir. *uss* 'käärme, mato', lät. *pūkas* 'untuva'). Lieneekö vain sattuma, että juuri *kuodelis* -sanassa, jonka originaalissa varmasti on ollut pitkä nasaalivokaali,

³⁷ Vir. 1950, s. 65—66.

mikä myös ilmenee ims. kielissä, on ven. *u:n* vastineena *uo*?^{37a} Viittaako tuo *uo* vanhempaan aikakauteen, vai onko pitkä nasaalivokaali säilyttänyt *o*-värinsä kauemmin kuin lyhyt? Olen taipuvainen pitämään jälkimmäistä vaihtoehtoa luultavampana, sillä ilmeisesti venäjässäkin oli ero pitkien ja lyhyiden nasaalivokaalien välillä olemassa.

Joka tapauksessa viittaavat kaikki seikat siihen, että samat slaavil. lainat ovat saapuneet liettuan kieleen myöhemmin kuin lättiin ja siihen taas myöhemmin kuin ims. kieliin. Tämä on selitettävissä joko siten, että slaavilaiset tulivat aikaisemmin kosketuksiin ims. kanssa, sitten lättiläisten ja vasta sitten liettualaisten kanssa, tai siten, että kaikki kolme ryhmää yhtäaikaa joutuivat kosketuksiin eri kehitystasolla olevia murteita puhuvien slaav. heimojen kanssa. Jälkimmäinen vaihtoehto on sinänsä hyvin epätodennäköinen; se näet edellyttäisi, että kolme eri slaav. heimoa olisi niin sanoakseni »valmius- asemissa» kielirajan takana ja yhteisestä sopimuksesta yhtäkkiä lähtisi liikkeelle kolmeen eri suuntaan. Jos Venäjällä olisi ollut voimakas vanha poliittinen keskus, niin sellaista ehkä voisi ajatella, mutta tietävästi tällainen keskus syntyi siellä vasta v. 862, jolloin ainakin likvidametateesi jo kuului menneisyyteen ja nasaalivokaalit jo alkoivat menettää nasaaliresonanssiansa. Se mahdollisuus, että ims. kielet olisivat saaneet vanhimmat slaav. lainasanansa meritse, Veikselin suulta Suomeen purjehtineilta länsislaavilaisilta merirosvoilta ja kauppiailta, jota vastoin lättiläiset ja liettualaiset olisivat jääneet kielirajalle odottamaan venäläisten tuloa idästäpäin, on tietysti teoreettisesti olemassa, mutta se on äärettömän epätodennäköinen. On näet vaikea kuvitella, että esim. sanat *kuontalo*, *suntio*, *suunta*, *und* olisivat kulkeutuneet Itämeren halki ja niiden balttiläiset vastineet *kuodelis*, *kuodelš*, *sūdžia*, *suogis*, *sūdas*, *suods*, *ūda* olisivat tulleet samanaikaisesti aivan toisaalta, maarajan yli. Pidän kyllä paljon otaksuttavampana, että kaikki nuo sanat ovat kantautuneet yhden ja saman muinaisvenäläisen heimon liikkua eteenpäin eri suuntiin. Jättäessään ns. alkukotinsa, joka on sijainnut nykyisen Itä-Puolan ja Valko-Venäjän alueella, Dneprin, Pripetin ja Karpaattien välillä, venäläisten esi-isät lähtivät ensiksi kulkemaan suoraan pohjoiseen Lovatti- ja Olhava-jokia pitkin, kunnes saavuttivat Laatokan. Neuvostolainen historioitsija Mavrodin mainitsee, että jo 500—700-luvulla voidaan arkeologisesti todeta erään venäläisen heimon (novgorodilaisten sloveenien) saavuttaneen Lovatin, Ilmajärven, Olhavan ja Mustajoen (Msta) alueen, kun taas 600—800-luvulla sloveenit ja kriviitit saavuttivat toiselta puolen Laatokan ja Valkeajärven, toiselta taas

^{37a} Liett. *kuōdas* 'tupsu' ja lät. murt. *kuoda* 'pellavatupsu' ovat, kuten jo Endzelin sanakirjassaan on arvellut, sekundäärisiä muotoja. Ne on abstrahoitu *kuodelis* resp. *kuodala* -sanoista, jotka on käsitetty deminutiiveiksi. Näin ollen ei voida olettaa, että nuo lyhyemmät muodot olisivat vaikuttaneet pitempiin ja saaneet aikaan sen, että jälkimmäisten *-ū-* olisi muuttunut *-uo:*ksi.

Velikaja-joen juoksua seuraten Pihkova-järven.³⁸ Nämä tulokset ovat erittäin hyvin sopusoinnussa kielihistorian tuloksien kanssa — slaavilaiset heimot, joista myöhemmin tuli venäläisiä, joutuivat kosketuksiin ims. heimojen (aluksi kai virolaisten ja vatjalaisten kanssa) ei ennen 500-lukua, mutta varmasti ennen 800-lukua.

V. KIPARSKY

Zur Chronologie der finnisch-slavischen Lehnbeziehungen

Verf. entwickelt hier seine bereits früher (Revue des Études Slaves XXIV, 1948, S. 29—47 und Oxford Slavonic Papers III, 1952, S. 67—69) skizzierten Ansichten über den relativ späten (6.—9. Jh.) Beginn der ostseefinn.-slav. Lehnbeziehungen. Es gibt weder urslav. Lehnwörter im Ostseefinn. noch urfinn. im Slav. — Verf. weist nach, dass die bisher oft als urslav. betrachteten ostseefinn. Wörter in Wirklichkeit entweder einheimisch (finn. *kimalainen* 'Hummel'), oder wahrscheinlich baltisch (finn. *hirsi* 'Balken') oder frühhurruss. sind. Letzteres sind finn. *ies* 'Joch', *kaatio* 'Unterhose', *turku* 'Marktplatz; Stadt Åbo' und sämtliche Fälle mit bewährtem slav. Nasalvokal oder *tort-*, *tolt-*, *tert-*. Wichtig ist der Nachweis eines Gegensatzes lang: kurz auch für frühhurruss. Nasalvokale, da derselbe bisher nur für das Westslav. angenommen wurde. Finn. *kuontalo*, wot. *кõнта́ла* u.a. 'Wergbündel, Wickel, Flausch' können nämlich nur auf eine slav. Form mit erhaltenem langen Nasalvokal (vgl. poln. *kądział* 'Spinnrocken', tsch. *kou-del* 'Werg') zurückgehen und wurden darum für westslav. Entlehnungen gehalten. Sie haben aber eine vollständige Parallele in lett. *kuodeļš*, *kuodaļa* 'Flachstocke, Wickel, Kunkel' und lit. *kuodėlis* 'kleiner Federbusch, Wickel, Flachsbüschel, Spinnrocken, Kunkel'. Lett. dial. *kuoda*, lit. *kuōdas* 'Schopf, Federbusch' sind nicht Stammwörter, sondern sekundäre Abstraktionen von den als Diminutiva aufgefassten Lehnwörtern. Lett. *kuodeļš* könnte entweder aus einer slav. Form mit noch erhaltenem Nasalvokal mit *o*-oder

a-Färbung, oder aber aus einem **kōdelb* mit bereits entnasalierem, aber noch nicht zu russ. *u* gewordenem Vokal erklärt werden. Lit. *kuodėlis* kann dagegen nur auf dieses letztere zurückgeführt werden, denn ein Nasalvokal würde im Lit. erhalten geblieben sein. Es ist sehr unwahrscheinlich, dass ausgerechnet die Litauer dasselbe Wort von den Russen entlehnt hätten, das zu den Ostseefinnen über die Ostsee von den Westslaven gekommen wäre. Folglich bleibt nur die Annahme, die Ostseefinnen haben das Wort auch von den Russen, nur um einige Jahrhunderte früher entlehnt. Da es daneben slav. Lehnwörter gibt, die einen kurzen Nasalvokal zum Teil mit *-un-* wiedergeben (finn. *suntio*, dial. *sontio* 'Küster' altestn. *sundja* 'Richter', vgl. poln. *sędzia*; estn. *sundida* 'zwingen, richten', vgl. altpoln. *sędzić*; und 'Angelhaken', vgl. poln. *węda*, *wędka* 'Angel'), so lässt sich mit grosser Wahrscheinlichkeit schliessen, dass es im Frühhurruss. sowohl lange als kurze Nasalvokale gab, von denen jedenfalls die ersteren eine klare *o*-Färbung hatten. Ferner gibt es im Ostseefinn. slav. Lehnwörter, die einen bereits entnasalierem, aber noch nicht zu russ. *u* gewordenen Nasalvokal widerspiegeln (kar. *muokka* 'Pein', vgl. poln. *męka*, finn. *luokki* 'Krummholz', vgl. poln. *łęk* 'Bogen', *kuoseli* 'Spindel', vgl. sloven. *koželj*). Die Entwicklung des urslav. hinteren Nasalvokales war also nicht, wie bisher angenommen wurde: **q < *u < u*, sondern **q̄ < *ō < u* und vielleicht **q̄ < *q̄u < *o | u < u*.

V. KIPARSKY

³⁸ *Obrazovanije drevnerusskogo gosudarstva* (1945), s. 81—82.